

Lagutskottets betänkande

1977/78:23

med anledning av motioner om barns rättsliga ställning

Ärendet

I betänkandet behandlas fyra motioner vari tas upp olika frågor om barns rättsliga ställning.

Ordföranden i utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt har inför utskottet redogjort för det arbete som bedrivs inom utredningen samt redovisat sina synpunkter på de föreliggande motionsförslagen.

Motionerna

I *motionen 1977/78:1003* av Inger Lindquist (m) yrkas att riksdagen hos regeringen begär att kommittén rörande förstärkning av barns rättsliga ställning får i uppdrag att snarast framlägga förslag om barnets ställning i vårdnadsfrågor.

Motionären framhåller att frågor om barnets rättsliga ställning tidigare inte varit föremål för särskilt stort intresse i vårt land. Enligt motionären är barnet sårbart och känner sig ofta utlämnat i kritiska situationer. Särskilt påtagligt är detta vid konfliktsituationer mellan barnets föräldrar eller mellan andra vuxna personer. I sådana situationer, framhålls det vidare, koncentreras intresset huvudsakligen på en lösning av de vuxnas problem, medan barnet kommer i kläm och ofta behandlas som en bricka i ett spel. Enligt motionärens uppfattning har allt fler enskilda personer och myndigheter blivit uppmärksamma på och lyhörda för vad barnets rätt kräver. Bristerna i den rättsliga ställning som ett barn har framstår för många som alltmer påtagliga och har belysts i några uppmärksammade vårdnadsfall där barns desperata handlingar väckt allmän medkänsla. Motionären anser att full enighet råder om att barnets processuella ställning måste förbättras. En sådan förbättring kan lämpligen ske genom att möjligheter skapas till förordnande av en person att tala för barnet, framlägga barnets synpunkter och enbart företräda barnets intressen. Motionären är medveten om att utredningen om barnens rätt skall behandla många och delvis komplicerade frågeställningar på skilda rättsområden samt att utredningsarbete är tidskrävande. Spörsmålet om barnets processuella ställning när det gäller umgänges- och vårdnadsfrågor samt verkställighet av beslut om vårdnad och umgänge är enligt motionären angeläget och kräver snar lösning. Motionären anser därför att det bör bli föremål för förtursbehandling av utredningen.

I *motionen 1977/78:1011* av Jörn Svensson m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder för att effektivt skydda barns rätt till

umgänge med icke vårdnadshavande förälder.

Till stöd för yrkandet anför motionärerna att sabotage och medvetet försvårande av barns rätt till umgänge med förälder som inte har vårdnaden om barnet är en vanlig företeelse och att rättelse sällan går att få. Motionärerna pekar också på att barnet och den umgängesberättigade föräldern som regel inte får något stöd från socialmyndigheterna. Enligt motionärerna leder bristande förståelse för umgängesrättens betydelse och andra omständigheter till att sabotage mot umgängesrätten kan genomföras med framgång. Detta förhållande står i strid med lagstiftningen och bör, framhålls det, skyndsamt rättas till.

I *motionen 1977/78:1012* av Allan Åkerlind (m) yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om att riksdagen snarast möjligt föreläggs förslag till lagstiftning som innebär att barnvårdsnämnd eller annan myndighet alltid är skyldig att ta hänsyn till barnets vilja när fråga är om omplacering till annat hem.

Motionären hänvisar till att han år 1967 i en motion aktualiserat bl. a. en fråga om inhämtande av barnets önskemål vid handläggning av ärende hos barnavårdsnämnden samt att riksdagen (2LU 1967:51) begärt att de frågor som tagits upp i motionen borde bli föremål för utredning. Enligt motionären befinner sig frågan – mera än 10 år senare – alltjämt på utredningsstadiet. Fortfarande kan alltså barn med tvång förpassas till ett hem där de inte vill vara och detta även om de med kraft försöker värja sig mot en förflyttning. Motionären anser att många tvångshämtningar satt outplånliga spår hos barnen och att det måste bli ett slut på nuvarande förhållanden. Barnens rätt att komma till tals måste enligt motionären prövas snabbt och åtgärder vidtas som garanterar att barnets önskemål blir tyngst vägande vid beslut om omplacering av barn.

I *motionen 1977/78:1470* av Kerstin Andersson i Hjärtum (c) och Kerstin Göthberg (c) yrkas att riksdagen anhåller att regeringen i samband med den aviserade propositionen om ändring i reglerna om underhållsbidrag lägger fram förslag till bidrag till resekostnaderna vid umgängesresor.

Motionärerna framhåller att de stora resekostnaderna ofta är ett allvarligt hinder för att barnet eller barnen skall ha god kontakt med båda föräldrarna, när dessa bor på skilda håll. Det finns fall där föräldrarna bor på 40–50 mils avstånd från varandra och då man kanske t. o. m. får anlita flyg för att hinna träffas och ta barnen med sig hem under t. ex. en julhelg eller påsk. Även vid kortare avstånd, t. ex. 25 mil, blir kostnaden 5 000 kr. per år, om man vill utnyttja umgängesrätten var tredje vecka och om man har ett sexårigt barn. Enligt motionärerna finns inga lagliga möjligheter till bidrag till eller avdrag för resekostnader för förälder, när denne skall besöka eller hämta barn, som vårdas av den andre föräldern. Motionärerna anser att någon form av ersättning borde kunna utgå för bestridande av en del av de kostnader som uppstår för resor, när barnen bor på längre avstånd, t. ex. 15 mil, från den ena föräldern.

Tidigare riksdagsbehandling

I samband med vårdnadsreformen 1976 (prop. 1975/76:170, LU 1975/76:33) behandlade utskottet flera motioner med nära anknytning till de nu föreliggande. I en motion framfördes önskemål om en vidgning av *umgängesrätten*. Utskottet framhöll med anledning härav att det är viktigt att, i fall där föräldrarna separerar och vårdnaden överförs på den ene av dem, barnet ges tillfälle till ett väl tilltaget umgänge med den av föräldrarna som är skild från vårdnaden. Utskottet pekade på att det ligger i barnets intresse att få hålla en god kontakt med båda föräldrarna. Utskottet hänvisade till vad som uttalats av riksdagen vid en reform 1973 av den familjerättsliga lagstiftningen och underströk ånyo de gjorda uttalandena. Utskottet hade då framhållit att samhället måste se allvarligt på åtgärder från vårdnadshavarens sida som syftar till att omintetgöra eller försvåra för den umgängesberättigade att träffa barnet. Att en förälder konsekvent vidtar åtgärder med åsidosättande av barnets intresse i förevarande hänseende talade, hade utskottet anfört, för att hans lämplighet som vårdnadshavare kunde behöva omprövas. På närmare anförda skäl fann utskottet 1976 att den då aktuella motionen inte påkallade någon åtgärd från riksdagen sida.

I sammanhanget behandlade utskottet också flera motionsyrkanden om rätt till *kontaktman för umgängesberättigad förälder*. Utskottet framhöll i detta hänseende att det även utan uttryckligt lagstöd måste anses ligga i barnavårdsnämnds allmänna uppgifter att lämna den umgängesberättigade råd och stöd vid utövandet av umgängesrätten. Utskottet underströk vikten av att så också sker. Om konflikter uppstår mellan vårdnadshavaren och den andre föräldern var det enligt utskottet angeläget att man söker bilägga dessa på ett så tidigt stadium som möjligt. Inte minst sett från barnets synpunkt var det av betydelse att barnet inte hindras från umgänge med den förälder som är skild från vårdnaden. Om inte barnavårdsnämnden och dess tjänstemän medverkar till ett biläggande av föräldrarnas konflikter i nu angivet hänseende kan, fortsatte utskottet, detta så småningom leda till att frågan om umgängesrätten måste tas upp i domstol med risk för verkställighet genom polismyndighets försorg. Mot bakgrund av det anförda måste det enligt utskottets mening te sig som en angelägen uppgift för barnavårdsnämnden att söka få till stånd praktiska lösningar på problemen med umgängesrätt.

Utskottet kunde emellertid inte ansluta sig till motionärernas ståndpunkt att den umgängesberättigade skulle kunna få en särskild kontaktman utsedd för sig.

Utskottet fann sig inte kunna bortse från att det kan ha förkommit att den umgängesberättigade avvisats under hänvisning till att 3 a § barnavårdslagen – vari stadgas skyldighet för barnavårdsnämnd att bistå den som har vårdnaden om barn – endast nämner vårdnadshavaren. Med hänsyn till frågans vikt ansåg utskottet det därför erforderligt att barnavårdslagen ändras så att det klart framgår att barnavårdsnämnden är skyldig att bistå även den

umgängesberättigade. Bestämmelsen i 3 a § borde därför bli föremål för översyn. Vad utskottet sålunda anförde med anledning av motionerna gavs regeringen till känna. Regeringen överlämnade sedermera till socialutredningen att göra den begärda översynen.

I en motion slutligen yrkades att en allsidigt sammansatt arbetsgrupp snarast skulle tillsättas med uppgift att se över hela området för *barns rättsliga ställning* och framlägga förslag till regler om förstärkt rättsskydd för barn. I sitt betänkande tillstyrkte lagutskottet bifall till motionen. Utskottet anförde bl. a. att det var föga sannolikt att en lagreglering skulle kunna lösa alla de problem som uppstår i förhållandet mellan vuxna och barn. Utskottet ville emellertid inte avstå från att genom lagstiftning söka öka barnets rättsskydd och ansåg att det skulle vara av värde om man tillsatte en brett förankrad arbetsgrupp för att se över lagstiftningen med utgångspunkt i barnens bästa och för att föreslå de förändringar som kunde finnas erforderliga. Utskottet fann inte anledning föreslå några närmare direktiv för utredningen men pekade på möjligheten att förordna god man för barn i t. ex. ärenden om överflyttning av barn.

Också under 1976/77 års riksmöte väcktes motioner om barns rättsliga ställning. I två motioner framlades förslag om att domstolar och andra myndigheter vid handläggning av vårdnadstvister samt ärenden om överflyttning av vårdnad eller omhändertagande för samhällsvård i högre grad än vad nu sker skall ta hänsyn till *barnets egen vilja*. Utskottet erinrade i sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1976/77:26 om att den av riksdagen begärda utredningen om barnens rätt tillsatts samt att de i motionerna upptagna spörsmålen föll inom utredningsuppdraget, varför någon åtgärd från riksdagens sida inte var påkallad.

I en motion togs också upp frågan om *bidrag till resekostnaden vid utövande av umgängesrätt*. Utskottet uttalade i betänkandet att det var olyckligt om ekonomiska omständigheter skulle lägga hinder i vägen för ett utövande av umgängesrätten samt erinrade om att statsmakterna vidtagit flera åtgärder som syftade till att förbättra den ekonomiska situationen för den förälder som inte har vårdnaden om barnet. Utskottet fortsatte:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att det kan finnas skäl att genom ytterligare ekonomiska åtgärder förbättra möjligheterna till umgänge i fall då barnet och den umgängesberättigade inte bor i närheten av varandra. Vilka åtgärder som kan vara lämpliga anser sig utskottet dock inte böra ta ställning till utan närmare utredning. Enligt vad utskottet inhämtat kommer familjelagssakkunniga inom kort att lägga fram ett delbetänkande vari tas upp frågor om underhållsbidrag till barn och om bidragsförskott. Med hänsyn härtill är det enligt utskottets mening olämpligt att nu, såsom yrkas i motionen, utöka de sakkunnigas arbete till att avse även förevarande fråga. Utskottet förutsätter emellertid att regeringen i samband med departementsbehandlingen av familjelagssakkunnigas delbetänkande också tar upp den i motionen aktualiserade frågan till övervägande. Med åberopande av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1976/77:334.

Socialutskottet har innevarande riksmöte haft att ta ställning till frågan om barns rättsliga ställning vid handläggning av barnavårdsärenden. Det aktuella motionsyrkandet avsåg ett antal ändringar i barnavårdslagen. I sitt av riksdagen godkända betänkande SoU 1977/78:9 avstyrkte socialutskottet motionsyrkandet under hänvisning till pågående utredningsarbete.

Utredningar

Med anledning av riksdagens begäran 1976 tillsattes 1977 en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda vilka lagstiftningsåtgärder som behövs för att förstärka barns rättsskydd, *utredningen om barnens rätt*. I utredningsdirektiven hänvisar justitieministern till vad riksdagen i detta hänseende uttalat i samband med behandlingen av propositionen 1975/76:170 och anför att det enligt hans mening är angeläget att den begärda utredningen kommer till stånd. I direktiven anförs vidare bl. a. följande.

Allmänt kan utredningens uppgift sägas vara att undersöka i vilka fall och på vilka sätt barns intressen och behov bör tillgodoses bättre än f. n. genom föreskrifter som – huvudsakligen inom ramen för lagstiftningen i övrigt – särskilt tar sikte på barnens rätt. Jag är väl medveten om att en sådan förstärkning av det rent rättsliga skyddet för barn endast är en av många åtgärder som behövs för att skapa goda uppväxtbetingelser för barn och främja deras harmoniska utveckling. Bl. a. är det nödvändigt att samhället genom generella socialpolitiska åtgärder stöder särskilt utsatta grupper. Viktigast är givetvis att föräldrar och andra fostrare handlar i en anda av omtanke om barnen och låter deras rättmätiga behov gå före det egna intresset. På den punkten är en förbättrad föräldrautbildning av stor betydelse. Nya lagregler om barns rättsliga ställning kan emellertid medverka till en önskvärd attitydförskjutning.

Riksdagen har inte funnit anledning att föreslå några särskilda direktiv för utredningen. Inte heller anser jag det behövt att närmare precisera utredningsuppgifterna. Jag skall i det följande ta upp några områden som bör ägnas särskild uppmärksamhet. Hit hör främst reglerna om vårdnad och umgängesrätt samt överflyttning av barn. I det väsentliga bör det emellertid kunna överlåtas åt kommittén att själv kartlägga problemområdet och ange i vilka ämnen lagändringar bör komma i fråga. I linje härmed ligger att kommittén i en första etapp bör inrikta sitt arbete på att mera diskussionsvis presentera olika uppslag och förslag till lösningar, gärna i form av alternativ. De synpunkter och förslag som läggs fram bör remissbehandlas. En sådan arbetsmetod svarar enligt min mening väl mot utredningens syfte. Den gör det möjligt för kommittén att tillgodogöra sig erfarenheter och synpunkter från betydligt fler instanser än som rimligtvis kan delta i själva utredningsarbetet. Samtidigt kan förfarandet stimulera den allmänna debatten i de viktiga frågor som det här rör sig om. Särskilt betydelsefullt är det att nya regler om vårdnad och umgängesrätt blir noggrant genomlysta och omsorgsfullt diskuterade.

De nya regler om föräldrars gemensamma vårdnad som riksdagen beslöt i fjol och som trädde i kraft den 1 januari 1977 syftar till att främja barnets intresse av goda förhållanden till båda föräldrarna. Kommittén bör undersöka vilka möjligheter som står till buds att ytterligare tillgodose barnets eget

intresse i vårdnadsfrågor. Den bör sålunda söka belysa den centrala frågan om vilka faktorer som bestämmer barnets bästa i vårdnads- och umgängesfrågor. Skäl talar vidare för att barnet behöver någon som under hela handläggningen av ett tvistigt vårdnadsärende har att bevaka uteslutande barnets intresse. Detsamma gäller i fråga om ärende om överflyttning av barn. Också i övrigt kan formerna för behandlingen av vårdnadsärenden behöva bättre anpassas efter vad barnets intresse kräver. En möjlighet är att genom särskilda regler underlätta för föräldrar som står i begrepp att separera att nå en frivillig överenskommelse i vårdnadsfrågan.

Utredningen har 1978 avlämnat ett delbetänkande (SOU 1978:10) Barnets rätt 1. Om förbud mot aga.

Fosterbarnsutredningen föreslog i betänkandet (SOU 1974:7) Barn- och ungdomsvård vissa ändringar i barnavårdslagen. Förslagen grundades bl. a. på den utgångspunkten att den som berörs av direkta vårdinsatser bör i hög grad ha medinflytande över såväl val av vårdform som vårdens innehåll. Förslagen innebar bl. a. en utvidgning av besvärsrätten till att också gälla beslut om placering i familjehem eller i barn- eller ungdomshem. Efter remissbehandling har betänkandet och remissvaren överlämnats till socialutredningen (S 1969:29) för att beaktas i utredningens arbete.

Socialutredningen avlämnade 1977 sitt slutbetänkande (SOU 1977:40) Socialtjänst och socialförsäkringstillägg, vari framlades förslag till bl. a. en socialtjänstlag, en socialnämndslag, en lag med särskilda bestämmelser om vård av minderårig och vissa ändringar i föräldrabalken. Förslaget till socialtjänstlag innehåller en bestämmelse om att med den enskildes samtycke kan utses särskild person (kontaktman) eller familj med uppgift att hjälpa den enskilde och hans närmaste i personliga angelägenheter. Frågan om förordnande av kontaktman skall kunna tas upp på begäran av umgängesberättigad förälder. Som exempel på situationer då kontaktman skall kunna utses anges fall när relationerna mellan ett barn och föräldrarna är störda eller då oenighet råder mellan föräldrar som har gemensam vårdnad om barn samt situationer som avses i 3 a § barnavårdslagen. Lagförslaget innehåller vidare en regel om att socialnämndens insatser för den enskilde skall utföras och genomföras tillsammans med honom. I socialnämndslagen föreslås en regel om att barn som fyllt 15 år skall ha rätt att självt föra sin talan i mål eller ärende enligt socialtjänstlagen eller lagen med särskilda bestämmelser om vård av underårig.

Socialutredningen har även föreslagit ändringar i rättshjälpslagen av innebörd att offentligt biträde alltid skall förordnas när fråga uppkommer hos socialnämnd om omedelbart omhändertagande eller beredande av vård enligt den av utredningen föreslagna lagen med särskilda bestämmelser om vård av underårig samt att offentligt biträde skall kunna förordnas i ärende angående avslutande av vård enligt nämnda lag. Utredningen framhåller bl. a. att, om motstridiga intressen föreligger mellan föräldrarna och barnet, biträdet i första hand bör tillvarata barnets intressen.

Inom regeringskansliet har tillsatts en särskild arbetsgrupp med uppgift att

redovisa ett beslutsunderlag för regeringen i frågor om vård utan samtycke inom bl. a. socialvården. Beslutsunderlaget skall grunda sig på bl. a. socialutredningens betänkande. Arbetet skall vara slutfört under våren 1978 och då kunna samordnas med propositionsarbetet beträffande en ny sociallagstiftning.

Familjelagssakkunniga (Ju 1970:52), som tillkallats för att verkställa en utredning angående den familjerättsliga lagstiftningen, avlämnade 1977 ett delbetänkande (SOU 1977:37) Underhåll till barn och frånskilda med förslag till ändringar av reglerna om familjerättsliga underhållsbidrag. Förslagen innebär bl. a. att underhållsbidrag till barn skall kunna nedsättas i skälig omfattning när den bidragsskyldige vid utövande av umgängesrätt haft kostnader som varit nödvändiga för barnets upphålle. Betänkandet är efter remissbehandling föremål för regeringens överväganden.

Socialpolitiska samordningsutredningen (S 1975:02) har till uppgift att göra en översyn av det socialpolitiska bidragssystemet från samordningssynpunkt. Målsättningen för översynen bör enligt utredningsdirektiven vara att klarlägga hur långt bidragssystemet kan samordnas i en allmän socialförsäkring.

År 1977 tillkallades *kommittén* (S 1977:16) för översyn av samhällsstödet till ensamstående föräldrar. Enligt direktiven till utredningen skall översynen avse utformningen av samhällets stöd till familjer där föräldrarna lever på skilda håll eller där en av föräldrarna saknas. Kommittén skall klarlägga vilka behov av särskilda stödåtgärder som numera finns för dessa familjer utöver de generellt verkande insatserna för alla barnfamiljer. Utgångspunkten bör vara att stödet skall riktas till barnen. Vidare bör syftet med samhällsstödet vara att barn till föräldrar som lever åtskilda och barn vars ena förälder saknas skall tillförsäkras levnadsvillkor som så långt möjligt är likvärdiga med dem som tillkommer barn med sammanboende föräldrar.

Enligt direktiven bör kommittén särskilt studera om de nuvarande stödformerna för ensamstående föräldrar är rätt utformade i förhållande till de särskilda stödbehoven hos denna grupp. Vidare bör kommittén pröva den nuvarande avgränsningen av stödet till ensamstående föräldrar. Kommittén bör överväga om samhällsstöd i ökad omfattning bör inriktas på att täcka speciella behov av stöd under vissa perioder, t. ex. i samband med förändringar i familjeförhållandena vid skilmässa eller förälders död.

Kommittén bör också uppmärksamma frågan om avvägningen mellan vårdnadshavarens och den underhållsskyldige förälderns försörjningsinsatser med hänsyn bl. a. till i vilken utsträckning de har utgifter för barnen samt deltar i vården av och omsorgen om dem. Det måste, framhölls det vidare, också ske en avvägning så att största möjliga rättvisa skapas inom gruppen föräldrar som lever åtskilda, t. ex. mellan föräldrar som fortsätter att

leva ensamma och föräldrar som ingår i nya familjebildningar. Detsamma gäller vid jämförelser mellan ensamstående och samlevande föräldrar.

Frågor om föräldrautbildning utreds f. n. av *barnomsorgsgruppen* (S 1973:07). Utredningen avlämnade 1978 ett delbetänkande, (SOU 1978:5) *Föräldrautbildning, 1. Kring barnets födelse*. I betänkandet behandlas den övergripande målsättningen för en allmän föräldrautbildning samt lämnas förslag till bl. a. föräldrautbildning i samband med barnets födelse. Det yttersta målet för en allmän föräldrautbildning anges vara att den skall medverka till att barn och barnfamiljer får en bättre situation i samhället. Ett av flera mera konkreta mål för utbildningen är enligt betänkandet att öka föräldrarnas kunskaper i olika avseenden. Det framhålls att detta gäller kunskaper om bl. a. barns utveckling och behov samt om relationer mellan barn och föräldrar och mellan vuxna. I det fortsatta arbetet kommer utredningen att behandla föräldrautbildning under förskole- och skolåldrarna samt utbildning som når alla i samhället.

Utskottet

I betänkandet behandlar utskottet fyra motioner, vari tas upp frågor om barns rättsliga ställning och utövande av umgängesrätt.

Som en allmän bakgrund till motionsyrkandena kan nämnas att efter hemställan av riksdagen tillsattes år 1977 en parlamentarisk kommitté med uppgift att utreda vilka lagstiftningsåtgärder som behövs för att förstärka barns rättsskydd (*utredningen om barnens rätt*). I direktiven för utredningen har utredningsuppgifterna inte närmare preciserats men anges vissa frågor som bör ägnas särskild uppmärksamhet. Hit hör främst reglerna om vårdnad och umgängesrätt samt överflyttning av barn. I det väsentliga skall emellertid kommittén själv kartlägga problemområdet och ange i vilka ämnen lagändringar bör komma i fråga. I direktiven framhålls att de nya vårdnadsregler, som trädde i kraft 1977, syftar till att främja barnets intresse av goda förhållanden till båda föräldrarna samt att kommittén bör undersöka vilka möjligheter som står till buds att ytterligare tillgodose barnets eget intresse i vårdnadsfrågor. Kommittén bör sålunda söka belysa den centrala frågan om vilka faktorer som bestämmer barnets bästa i vårdnads- och umgängesfrågor. Skäl talar vidare för att barnet behöver någon som under hela handläggningen av ett tvistigt vårdnadsärende har att bevaka uteslutande barnets intresse.

I motionen 1977/78:1003 yrkas att utredningen om barnens rätt skall få i uppdrag att snarast framlägga förslag om barnets ställning i vårdnadsfrågor. Till stöd för yrkandet framhåller motionären att barnet ofta kommer i kläm vid konflikter mellan föräldrarna. Att barnets rättsliga ställning är bristfällig framstår enligt motionären för många som alltmer påtagligt och har belysts i några uppmärksammade vårdnadsfall. Motionären anser att en förbättring av

barnets processuella ställning lämpligen kan ske genom att möjligheter skapas till förordnande av en person att enbart företräda barnets intressen. Med hänsyn till att spörsmålet om barns processuella ställning, när det gäller frågor om vårdnad, umgänge och överflyttning av barn, kräver en snar lösning bör utredningen behandla det med förtur.

Problemet med barns ställning tas också upp i motionen 1977/78:1012. Motionären erinrar om att riksdagen år 1967 begärt att bl. a. frågan om inhämtande av barns önskemål vid handläggning av ärende hos barnavårdsnämnden borde bli föremål för utredning. Enligt motionären är frågan alljämt på utredningsstadiet. Fortfarande kan alltså ett barn med tvång förpassas till ett hem där det inte vill vara. Motionären framhåller att många tvångshämtningar satt outplånliga spår hos barnet och att nuvarande förhållanden måste ändras skyndsamt. Med hänvisning till det anförda yrkar motionären att riksdagen snarast möjligt föreläggs förslag till lagstiftning, som innebär att barnavårdsnämnd eller annan myndighet alltid är skyldig att ta hänsyn till barnets vilja i frågor som gäller omplacering till annat hem.

Utskottet vill till en början understryka att ett ökat hänsynstagande till vad barnets intresse kräver är befogat i många olika situationer. Vad som i första hand krävs för att barnets ställning skall kunna stärkas är en attitydförändring hos föräldrar och andra vuxna. Som utskottet framhöll 1976 vid behandlingen av ett motionsyrkande om barns rättsliga ställning torde en sådan förändring bäst kunna uppnås genom information, råd och stöd samt utbildning. Det slutliga resultatet av det utredningsarbete som f. n. bedrivs av barnomsorgsgruppen beträffande en allmän föräldrautbildning kan härvidlag bli av stor betydelse. Utbildning och andra åtgärder som syftar till en önskvärd attitydförändring kan emellertid få effekt endast på lång sikt. I ett kortare tidsperspektiv framstår det som erforderligt att det rent rättsliga skyddet för barn förstärks. Behovet av lagstiftningsåtgärder på detta område övervägs som ovan berörts f. n. av utredningen om barnens rätt.

För den rättsliga regleringen av barnets ställning är föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad, umgänge och överflyttning av barn av central betydelse. Med hänsyn härtill ter det sig enligt utskottets mening naturligt att man – när det gäller att lagstiftningsvägen uppnå en förbättring av barnets rättsskydd – i första hand inriktar arbetet på en översyn av dessa regler. Som motionärerna framhåller kräver också problemen kring barnets ställning i vårdnads- och umgängesfrågor samt i överflyttningsärenden en snar lösning. Ordföranden i utredningen om barnens rätt har inför utskottet upplyst att utredningen avser att bedriva sitt arbete etappvis. Han har vidare anført att utredningen bedömt det som angeläget att föräldrabalkens regler snarast ses över med utgångspunkt från barnets bästa. Sedan utredningen som en första etapp avlämnat ett betänkande om förbud mot aga koncentreras utredningsarbetet f. n. på föräldrabalken med sikte på att ett delbetänkande angående vårdnad, umgänge och överflyttning av barn skall kunna avlämnas våren 1979.

Med hänsyn till att utredningen om barnens rätt således kommer att med förtur behandla de frågor som tagits upp i motionerna 1003 och 1012 anser utskottet att motionerna inte påkallar någon åtgärd från riksdagens sida.

I motionen 1977/78: 1011 framhålls att sabotage och medvetet försvärande av barns rätt till umgänge med förälder som är skild från vårdnaden är en vanlig företeelse. Som regel kan barnet och den umgängesberättigade föräldern inte få något stöd från socialmyndigheterna. Enligt motionärerna beror förhållandena på bristande förståelse för umgängesrättens betydelse och andra omständigheter. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen skall begära förslag till åtgärder som effektivt skyddar barns rätt till umgänge med inte vårdnadshavande förälder.

Enligt utskottets mening är det av hänsyn till barnets intresse angeläget att, i fall då föräldrarna separerar, barnet garanteras ett väl tilltaget umgänge med den förälder som är skild från vårdnaden så att barnet därigenom får tillfälle att hålla en god kontakt med båda föräldrarna. Som utskottet framhållit då frågor om umgängesrätt tidigare behandlats i riksdagen måste samhället se allvarligt på åtgärder från vårdnadshavarens sida som syftar till att omintetgöra eller försvåra för den umgängesberättigade att träffa barnet. Utskottet vill också hänvisa till vad utskottet uttalade i samband med vårdnadsreformen 1976 nämligen att det även utan uttryckligt lagstöd måste anses ligga i barnavårdsnämnds allmänna uppgifter att lämna den umgängesberättigade råd och stöd vid utövandet av umgängesrätten. Utskottet framhöll vidare att det måste te sig som en angelägen uppgift för barnavårdsnämnden att söka få till stånd praktiska lösningar på problemen med umgängesrätt. Med hänsyn till frågans vikt ansåg utskottet det erforderligt att barnavårdslagen ändrades så att det klart framgår att barnavårdsnämnden är skyldig att bistå både den förälder som är vårdnadshavare och den som har umgängesrätt. Som närmare framgår av redogörelsen ovan (s. 6 och 7) har socialutredningen gjort den av riksdagen begärda översynen av spörsmålet och därvid föreslagit en bestämmelse som ger umgängesberättigad förälder rätt att hos barnavårdsnämnd begära att kontaktman utses för att bilägga umgängesvister. Enligt utskottets mening kan emellertid också andra åtgärder behöva övervägas för att man skall kunna komma till rätta med de problem som kan uppstå vid utövande av umgängesrätt. De närmare överväganden som härvidlag krävs faller inom ramen för det uppdrag som lämnats utredningen om barnens rätt. Som ovan redovisats kommer utredningen att med förtur behandla bl. a. frågor om umgängesrätt.

Någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motionen 1011 är med hänsyn till det anförda inte påkallad.

I motionen 1977/78:1470 begärs att riksdagen i samband med den aviserade propositionen om ändring i reglerna om underhållsbidrag skall föreläggas förslag om bidrag till resekostnader vid umgängesresor. Till stöd för yrkandet framhåller motionärerna att de stora resekostnaderna ofta är ett

allvarligt hinder för att barn skall kunna hålla god kontakt med båda föräldrarna i fall då dessa bor på skilda håll. Enligt motionärerna finns inga möjligheter för förälder att få bidrag till eller avdrag för resekostnader när denne skall besöka eller hämta barn som vårdas av den andre föräldern. Motionärerna anser att någon form av ersättning borde kunna utgå till bestridande av en del av de kostnader för resor som kan uppstå när barnet bor på längre avstånd från den ene föräldern.

Utskottet vill i likhet med vad utskottet anförde 1977 vid behandlingen av ett likartat motionsyrkande framhålla att det är olyckligt om ekonomiska omständigheter lägger hinder i vägen för ett utövande av umgängesrätten. Statsmakterna har också vidtagit flera åtgärder som syftar till att förbättra den ekonomiska situationen för förälder som inte har vårdnaden om barn. Med hänsyn till vikten av att barn har möjlighet att hålla god kontakt med båda föräldrarna kan det emellertid finnas skäl att genom ytterligare åtgärder söka undanröja hindren för utövande av umgängesrätten i fall då barnet och dess umgängesberättigade förälder inte bor i närheten av varandra. Utan närmare utredning kan dock utskottet inte ta ställning till vilka åtgärder som kan vara lämpliga. Av det föregående (s. 7 och 8) framgår att frågor angående utformningen av samhällets stöd till familjer där föräldrarna lever på skilda håll faller inom ramen för det utredningsuppdrag som givits kommittén för översyn av samhällsstödet till ensamstående föräldrar. Utskottet förutsätter därför att kommittén under sitt arbete kommer att behandla det spörsmål som tagits upp i motionen. Utskottet vill också peka på att regeringen på grund av 1972 års skatteutrednings betänkande och remissvaren däröver kommer att få anledning att pröva frågor om olika avdrag.

På grund av det anförda anser utskottet att motionen 1470 inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer

att riksdagen

1. beträffande *barns processuella ställning* avslår motionen 1977/78:1003,
2. beträffande *tvångsförflyttning av barn* avslår motionen 1977/78:1012,
3. beträffande *utövande av umgängesrätt* avslår motionen 1977/78:1011,
4. beträffande *resekostnader vid utövande av umgängesrätt* avslår motionen 1977/78:1470.

Stockholm den 11 april 1978

På lagutskottets vägnar

IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: Ivan Svanström (c), Lennart Andersson (s), Inger Lindquist (m), Stig Olsson (s), Martin Olsson (c), Elvy Nilsson (s), Arne Andersson i Gamleby (s), Åke Gillström (s), Marianne Karlsson (c), Owe Andréasson (s), Stina Andersson (c), Anne-Marie Gustafsson (c), Joakim Ollén (m), Birgitta Johansson (s) och Margot Håkansson (fp)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.